

Túlérlelt narancsok

GÉCZI JÁNOS: VADNARANCSON I—II.

Bevallom: Géczy János valamikor megérdemelt szenzációt keltett könyveinek újrakiadását fokozott érdeklődéssel fogadtam. Elsősorban azért, mivel jó alkalomként kínálkozott az újraolvasás akkori (s az első könyv esetében egyértelműen kedvező) véleményem mai megmérettetéséhez. De felcsigázták olvasói fantáziámat a fülszövegben találtak is. Miszerint: „Mindkét könyv eredeti, csonkítatlan szövege most jelenik meg először.” Érdekelni kezdett tehát az újdonságok mibenléte, az első kiadáshoz viszonyított különbségek jellege is.

A művekkel való újrabarátkozás folyamán természetesen több, a múltban keletkezett, s máig ható érzelmi kötődésemet is bizonyos távolságtartással kellett kezelnem. Elsőül a tény, hogy az akkori pozitív fogadtatásba az az elmúlt valóság — s annak politikai felhangjai — vélhetőleg jelentékenyen belejátszottak. (Csak emlékeztetőül: a *Mozgó Világ* egyik számát éppen az egyik interjúrészlet közlése miatt zárták be, s legéndák öveztek a kötet hirtelen eltűnését is. Kevesen hittük, hogy oly gyorsan elkapkodták őket, inkább az akkor oly divatos könyvesbolti visszavonás eseteire gyanakodtunk.) Azt is számításba kellett vennem ugyanakkor, hogy bár a szociográfiának alkati sajátossága egy adott problémakörnek egy adott időszakban való vizsgálata, kivételes alkalmakkor (tényleg jó munka esetén) a jövőbeli olvasóban nem szükségszerűen csak a múlt egy dokumentumának kijáró kötelei tisztelet ébred. (Ilyen, máig ható érvénnyel szól hozzánk a „Puszták népe” Illyés Gyulától, vagy a közelmúltból Berkovits György, Csalog Zsolt, Tar Sándor és Zám Tibor írásai.)

Mindeme 'nehézségek' dacára rögtön a kezdésnél leszögezhetem: Géczy első — s számomra mindmáig az igazi — Vadnarancsok kötete ma is saját élményt képes nyújtani. Különösen „Juli” önvallomása emelkedik ki a sorból, nem pusztán mozgalmassága okán, hanem azért is, mert ennek az éppen hogy felserdült lánynak személyes — mozgalmár szüleiből kiinduló — társadalomkritikája a legmélyebb s a leginkább hiteles. (Talán csak a kötetzáró „Józsi” elbeszéléssel kapcsolatosan maradt némi averzióm e második olvasatnál is; ma is változatlanul úgy érzem, nem illik ő annyira a narkósok közé, s ráadásul még élettörténet is némileg érdekelténné teszlik a gyakori ismétlések, a terjedelmi ökonómia bizonyos mértékű hiánya.) Ami ami a pozitívumokat illeti, azok ténylegesen a „föltáró szociográfia” példaértékű alkotásai. (Berkovits György találó terminusa a műfaj azon alkotásaira illik, melyekben az írói problémaérzékenység és bátorság egy kívánatos nonkonform szintre képes jutni — nem feledkezvén meg természetesen a megjelenítés művészi követelményeiről sem.) Emellett az is igaz, hogy — a közelmúlt változásainak köszönhetően — az itt olvasható négy „élettörténet-rekonstrukció” napjainkban inkább lélektani és szociológiai, semmint (kétségtelen) politikai hitelével győzi meg az olvasót. Beigazolódni látom előfeltevéseimet: az egykori felfedezésben rejlő ama élménymögöttes, melynek töltése inkább az író politikailag is bátor gesztusának szólt, mára érzékelhetően meghalványult. (Ha tudjuk is, hogy a hetvenes évek elején kábítószerező fiatalokról írni — még a tudományos sajtóban is — tabunak számított, minket elsősorban a mai, az aktuális élmény érdekel. Akkor is, ha abban a dicséretes fejleményben, hogy a narkomán fiatalok helyzete egyáltalán napvilágra került, s foglalkozni lehetett vele, hogy e betegek gyógyításának kérdése egyáltalán felmerülhetett — az akkor még jórészt kizárólagos rendőri megoldásokkal szemben —, jelentékeny mértékben Géczy János érdeme is benne foglaltatik.) S ami mindebből a jelenkori hatásban föllelhető, az éppen a probléma — a fiatalok kábítószerezésével — sajnálatosan továbbélő jellegében mutatkozik meg.

Hanem ami az új kiadás fülszövegén beigért novumát illeti, arról csak a család hangján szólhatok. A két szöveg filológiai összevetése ugyanis csupán kisebb

stilisztikai változtatásokkal szolgálhat. Rövidebb kihagyások, magyarázó betoldások (pl. a GYIVI esetében), valamint a néhol előforduló kurzív szedés jelzi elsősorban a változtató szándék nyomait. Politikai értelmet, netán a hajdani átkos cenzúrára utaló jelleget az eredetiben csupán kezdőbetűvel jelölt gyógyszernevek teljes kiírásában (Gracidin!, Parkán!), valamint az egyik interjú „burzsuj szülők” kitételét „káder szülők”-re nemesítő javításban találhatni. (Mindez azért is hatás nélküli felfedezés csupán, mert ugyanebben az interjúban a már méltatott „Juli” mindenféle gátlás nélkül nyilatkozik mind a rendszer, mind az ahhoz túlzottan lojális szülők iránti antipátiájáról — s ugyanakkor hitet tesz Amerika iránti rajongásáról is.)

A másik Géczy-kötet, a homoszexuálisok bemutatását felvállaló Vadnarancsok II. esetében azonban már tartalmilag is más a helyzet. A most is csak dicsérhető témaválasztás ellenére ugyanis ez a szociográfiaválogatás sem akkor, sem a mostani újraolvasás folyamán nem tudott igazán meggyőzni. Valamikori, a Szegedi Egyetem 1988. április 8-i számában közölt, a földolgozás módját, alaposágát illető véleményemet tehát akár most is idézhetem. Változatlanul úgy érzem ugyanis, hogy a szerző nem eléggé tág körben, s talán nem a szükséges mélységig búvárkodott témája mélyrétegeiben. Mintha valamiféle félreértett elit szemlélet (továbbbél osztályszemlélet?) következményeként Géczy csupán a homoszexuálisok két felső rétegről számolna be: a magas társadalmi presztízzsel rendelkező „palotapincsik”-ről és az ugyancsak kielégítő egzisztenciával bíró „meleg” világról. A legalsó, vélhetően a legszamosabb réteg, a pórias „buzik” létre csak a többiek, a kiváltságosok lesajnáló szavaiból (melyek jelzői általában a „rossz”, „undorító” stb.) következtethetünk — a szerző maga ugyanis nem méltatja őket figyelmére. Ez nem csupán számbeli arányuk, hanem a címre utalva, szerepük miatt is meglepő lehet: hisz ők az igazi „vadnarancsok” valójában, a társadalomba legnehezebben illeszkedők, a deviánsok. Kik szociális helyzetük és a rájuk kollégáiknál is inkább jellemző promiszkuitás okán a legveszélyeztetettebbek — és a társadalomra is a legnagyobb veszedelmet jelentők. Az ő körülményeik dokumentálása, problémáik — másságuk tragikus következményeivel egyetemben való — feltárása lett volna a követelő közigénynek megfelelő, tehát a leginkább hasznosuló vállalkozás. További hiányként vetődik fel az is, hogy az interjúgyűjtemény eme újrakiadásában sem módosított a szerző a korábbiakban szintén nem kellően reprezentált női homoszexuálisok — a lesbikusok — kötetbeli arányán.

Meg kell említeni ugyanakkor a máig ható pozitívumokat is. Azt, hogy a Vadnarancsok II. az életrajzok személyes vonatkozásai mellett a probléma társadalmi összetevőire is gondol, s hogy az írásokból kirajzolódik a homoszexuális kapcsolatoknak a tágabb közösség életét, a fontos döntéseket is befolyásoló korrumpáló hatása. További előnye az összeállításnak az is, hogy nem elégzik meg az önvalomásokkal, ellátogat az alanyok törzshelyeire (vendéglőibe) is. Mindezek mellett a könyv máig ható példajaként mindenekelőtt mégis az a toleráns szellemi beállítódás említendő, ahogyan a szerző a homoszexualitást mint az ember nemi szerepvállalásának egy alternatív módját kezeli (nem tagadva ugyanakkor az AIDS miatt megnövekedett általános veszélyeztetettség tényét sem).

Ami az újraolvasás filológiai oldalát illeti, a levont tanulságok nagyon hasonlítanak a megelőző kötettel történt összevetés tapasztalataira. A szerzői javítások ugyanis itt szintén jobbra csak a szöveg stilisztikai tökéletesítésére, csinosítására korlátozódnak. (Az ilyen jellegű finomító változtatások azonban, az alapszöveg kevésbé érett jellegének megfelelően, a Vadnarancsok I.-hez képest ebben az esetben számosabbak.) Talán érthető igen örömem is, amikor az utolsó, „Az alvilág” címet viselő fejezet esetében végre jelentékenyebb tartalmi változtatást is regisztrálhattam (először a vaskos kötet folyamán). A nevelőintézeti lázadásra emlékező interjúalany történetében az inkább az öngyilkosságot, mint a rendőrkézre jutást választó lányok esete ugyanúgy megrázó dokumentuma egy kornak, mint az elmeorvos-intézeti (vélhetően) indokolatlan kényszergyógykezelések sorozata is. Mindez föltétlenül nővum, többlet az eredetihez képest, s akkori kihagyása tényleg a cenzúrárt vádolja. Ezzel

szemben viszont semmiképpen nem fájlalható a kötetzáró utóhangok itteni elmaradása. Mind az írónak a gyűjtemény létrejöttéről tájékoztató szavai, mind dr. Buda Béla pszichiáternek a homoszexualitást és az AIDS-et történetiségében és szakmailag is elemző rövid dolgozata az akkori aktualitáshoz költődő elvárások szülötte, s kihagyása ma már szükségképpen keveset mond. (Azt viszont nem értem, miért kellett eme, úgy érzem, tisztességesen orientáló, kifejezetten szakmai jellegű utószót a fülszövegben gúnyosan megemlíteni, s ezzel hamis politikai színben tüntetni fel.) Ugyanúgy — minden imént felsorolt pozitívum ellenére — nem vagyok biztos abban, hogy ez az újrakiadás föltétlenül szükséges volt. A változtatások csekély mértéke — minden rosszízú borítólapi kommentár ellenére — legalábbis ebbéli kételyeimet erősíti.

Másrésről viszont föltétlen optimizmussal tölt el az újrakiadás ténye, ha a sokat siratott hazai könyvkiadás vonatkozásában közelíték a problémához. Végül is, úgy tetszik, ennyit még megengedhetünk magunknak. S ez nem szükségképpen rossz jel. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.)

SZERDAHELYI ZOLTÁN

„... a tegnaptól a holnapba”

SZEKÉR ENDRE: HAGYOMÁNY ÉS ÚJÍTÁS MAI KÖLTŐI NYELVÜNKBEN

Előljáróban kell leszögezнем; elfogult, s ezért kissé személyes hangvételi recenziót írok. Szekér Endre tanárom volt és maradt, nem csak írásainak olvasása közben, előadásait hallgatva, de az irodalom, az olvasás szeretetére ösztönző, máig ható példájában is. Sokak nevelője ilyen módon, és tudom, tanárnak érzi magát tanulmányíróként, szerkesztőként vagy kritikusként egyaránt. Tegyük hozzá, hogy ő a szó Gyulai Pál fogalmazta értelmében „Tanár”, vagyis a legmagasabb „rang” birtokosa.

Könyve a 60-as évek gimnáziuma irodalomóráinak, önképzőköri összejöveteleinek hangulatát idézi számomra. Azokat a napi irodalmi életre való rendszeres reagálásokat, amelyekre mindig volt idő még a Kölcsey- vagy Petőfi-versek elemzése közben is.

Szekér Endrével a tanítani akarás íratta ezt a művet, és gondolom, épp a sokirányú irodalmi tájékozódás s alkotó munka tette lehetővé számára, hogy győztesen birkózzon meg e — már a cím alapján is rendkívülien nehéznek tűnő — feladattal. „Veszélyes” témát választott. Hiszen a jelen változásairól ad jelentést, és így szükségképpen értékítéletet is megfogalmaz. Vállalnia kell a távlat hiányából adódó tévedések lehetőségét. Úttörő szerep az övé, és ezért is kikerülhetetlen. Veres Péternek a címben jelzett gondolatát idézem: „Ezt kell megírni. A mát, amint megyen a tegnaptól a holnapba.” A szerző tehát az „átmenetet” elemzi. Bemutatja korunk költői nyelvének állapotát, de nem érzi feladatának a ma még talán felelőtlennek is értékelhető végkövetkeztetések levonását. Szekér Endre kedves szerzője és tanára, Füst Milán példáját követi, aki egy tanulmánya bevezetőjében így fogalmaz: „Nem elméleteimről, hanem tapasztalataimról szeretnék számot adni.” Tán pont ezért is van, hogy a könyv beszámolója „félelmetesen” gazdag. Felöleli szinte teljes líránkat, és a válogatásnak — több más mellett — kiemelkedő érdeme, hogy feltérképezi a környező országok magyar líráját, de a nyugati, valamint a tengeren túli magyar költészetet is. Ugyanakkor rendkívül pontos tájékoztatást ad azokról a tradíciókat elevenítő, illetve „formabontó” törekvésekről, melyek a ma magyar poézisét jellemzik.